

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه شهید چمران اهواز

دانشکده الهیات و معارف اسلامی

شماره پایان نامه :

پایان نامه کارشناسی ارشد

گرایش فقه و مبانی حقوق اسلامی

عنوان باز پژوهی کودک همسری بر مبنای اصول و قواعد حاکم بر شریعت

استاد/اساتید راهنما:

دکتر زهره حاجیان فروشانی

استاد/اساتید مشاور:

دکتر. محمد رضا حمیدی

نگارنده :

بانو حبیبی

تابستان ۱۴۰۱

گواهی صحت و اصالت پایان نامه

عنوان پایان نامه:

اینجانب بانو حبیبی دانشجوی دوره /کارشناسی ارشد گروه فقه و مبانی حقوق اسلامی دانشکده الهیات دانشگاه شهید چمران اهواز، به شماره دانشجویی ۹۸۱۱۷۰۴ نویسنده پایان نامه تحت راهنمایی دکتر زهره حاجیان فروشانی و مشاوره دکتر محمد رضا حمیدی متعهد می شوم:

- ۱- تحقیقات ارائه شده در این پایان نامه حاصل مطالعات علمی و عملی شخص اینجانب بوده و صحت و اصالت تمام مطالب مندرج در آن را تأیید می کنم.
  - ۲- در صورت استفاده از آثار و نتایج پژوهش های دیگران، مشخصات کامل آن ها را در منابع ذکر نموده ام.
  - ۳- تاکنون مطالب درج شده در این پایان نامه، توسط اینجانب و یا شخص دیگری به منظور اخذ هر نوع مدرک یا امتیازی به هیچ مرجعی تسلیم نشده و بعد از این نیز توسط اینجانب نخواهد شد.
  - ۴- در تدوین متن پایان نامه، شیوه نامه مصوب دانشگاه را رعایت نموده ام.
  - ۵- کلیه حقوق معنوی این اثر به دانشگاه شهید چمران اهواز تعلق دارد و مقالات مستخرج از آن، ذیل نام "دانشگاه شهید چمران اهواز و یا "Shahid Chamran University of Ahvaz" به چاپ خواهد رسید.
  - ۶- حقوق معنوی تمام افرادی که در این پایان نامه تأثیرگذار بوده اند (استادان راهنما و مشاور) در مقالات مستخرج از آن رعایت خواهد شد.
  - ۷- در صورت استفاده از موجودات زنده یا بافت های آن ها، کلیه ضوابط و اصول اخلاقی مندرج در منشور موازین و اصول اخلاق پژوهش وزارت علوم، تحقیقات و فناوری رعایت شده است.
  - ۸- در کلیه مراحل انجام این پایان نامه، در مواردی که به حوزه اطلاعات شخصی افراد دسترسی یافته و یا استفاده شده است، اصل رازداری، ضوابط و اصول اخلاقی انسانی رعایت شده است.
- در صورت اثبات تخلف از مندرجات فوق، مسئولیت هرگونه پاسخ گویی به اشخاص حقیقی و حقوقی و مراجع ذی صلاح بر عهده اینجانب بوده و دانشگاه شهید چمران اهواز هیچ گونه مسئولیتی بر عهده نخواهد داشت. همچنین در صورت تضییع حقوق و منافع دانشگاه، حق پیگیری موضوع در مراجع ذی صلاح و اعمال قوانین مربوط برای دانشگاه شهید چمران اهواز در حال و آینده محفوظ بوده و اینجانب مسئول پرداخت کلیه خسارات وارده خواهم بود.

تاریخ

نام و نام خانوادگی امضای دانشجو

بانو حبیبی

۱۴۰۱/۰۹/۲۲

نشر حق و نتایج مالکیت

تجهیزات و نرم افزارها رایانه ای، برنامه های مستخرج، آن (مقالات محصولات و اثر معنوی این حقوق کلیه شهید چمران اهواز تعلق داشته و بدون اخذ اجازه کتبی از دانشگاه قابل واگذاری به غیر ساخته شده) به دانشگاه نیست. استفاده از اطلاعات و نتایج این پایان نامه بدون ذکر مرجع مجاز نیست.

فهرست مطالب

۹	چکیده
۱۰	کلیات
۱۱	بیان مسئله
۱۱	سوالات تحقیق
۱۲	فرضیه های تحقیق
۱۲	اهداف تحقیق
۱۲	روش تحقیق
۱۶	پیشینه موضوع
۱۷	فصل اول. مفهوم شناسی کودک همسری
۱۷	مبحث اول. تعاریف مفاهیم و اصطلاحات
۱۷	گفتار اول. کودک
۱۸	۱. کودک در لغت
۱۸	۲. کودک در اصطلاح فقهی
۲۰	گفتار دوم. بلوغ
۲۰	۱ بلوغ در لغت
۲۱	۲ بلوغ در اصطلاح فقها
۲۳	۳. بلوغ و علامت ان در قران
۲۳	احتلام (بلوغ حُلْم)
۲۴	بلوغ نکاح
۲۵	بلوغ اشد
۲۶	۴. علائم بلوغ در کلام فقها
۳۰	گفتار سوم. ولایت
۳۰	۱. ولایت در لغت
۳۰	۲. ولایت در اصطلاح فقها

۳۴	گفتار چهارم. مصلحت
۳۴	۱. مصلحت در لغت
۳۵	۲. مصلحت در اصطلاح فقها
۳۶	مبحث دوم کودک همسری آسیب ها و پیامد های روحی و روانی
۳۶	گفتار اول. تعریف کودک همسری
۳۸	گفتار دوم. آسیبهای و پیامد های کودک همسری
۳۹	آسیب های ناشی از استمطاع عام و خاص در کودک همسری
۴۰	آسیبهای عاطفی ناشی از کودک همسری
۴۱	طلاق عاطفی
۴۲	دلزدگی زناشویی
۴۱	سرخوردگی
۴۳	فرار از خانه
۴۳	طلاق
۴۳	آسیب های جسمی
۴۴	انزوای اجتماعی
۴۴	آسیبهای خانوادگی
۴۵	محرومیت از تحصیل
۴۶	آسیبهای جنسی و حقوق باروری
۴۶	مرگ و میر نوزادان و مادران
۴۶	گفتار سوم. علل و عوامل ایجاد پدیده کودک همسری
۴۷	عامل خانوادگی
۴۷	عوامل اجتماعی
۴۷	منزلت اجتماعی
۴۸	فقر
۴۹	فصل دوم .. مبانی فقهی جواز کودک همسری
۵۱	مبحث اول جواز کودک همسری در آیات قران

۵۱	گفتار اول. آیه ۴ سوره طلاق
۵۴	گفتار دوم . آیه ۳۲ سوره نور
۵۶	گفتار سوم . آیه ۳۴ سوره نساء
۵۷	نتیجه ایات
۵۷	مبحث دوم روایات دال بر جواز کودک همسری
۵۸	روایت محمد بن مسلم
۵۹	روایت صحیحه بن بزيع
۶۰	مبحث سوم . مبانی فقهی ولایت پدر در نکاح صغار
۶۰	گفتار اول . آیه ۲۳۷ سوره بقره
۶۲	گفتار دوم . روایات دال بر آیه ۲۳۷ سوره بقره
۶۲	روایت صحیحہ عبدالله بن سنان
۶۲	روایت صحیحہ رفاعه
۶۳	تفسیر عیاشی
۶۸	
۶۹	مبحث چهارم روایات دال بر جواز ولایت پدر و جد پدری در نکاح صغار
۶۹	گفتار اول روایات دال بر جواز عقد پدر و جد پدری در نکاح صبیہ
۷۱	گفتار دوم. روایات دال بر تقدم عقد جد بر پدر
۷۲	گفتار سوم . روایات دال بر ثبوت مهریه بر پدر و پسر صغیر
۷۳	گفتار چهارم . روایات دال بر توارث بین صغیرین
۷۷	مبحث پنجم. اقوال فقها در زمینه لزوم یا خیارى بودن عقد صبی
۷۸	مبحث ششم. شرایط ولایت
۸۲	فصل سوم . ممنوعیت کودک همسری بر اساس ادله شرعیہ
۸۲	مبحث اول . ممنوعیت ازدواج دختر نابالغ توسط ولی
۸۳	گفتار اول . بررسی عدم وجود مصلحت در ازدواج صغار
۹۱	گفتار دوم . ادله لزوم شرط رعایت مصلحت در ازدواج صغار نزد فقها
۹۳	الف. ایات قران

۹۴	ب روایات
۹۵	گفتار سوم.عمومات قاعده لاضرر
۹۷	مبحث دوم.معیار تشخیص مصلحت طفل در نکاح کودک در فقه شیعه
۹۸	گفتار اول . مالی
۱۰۰	۱.ملاک عاطفی،روانی
۱۰۱	۲.ملاک جسمی
۱۰۲	گفتار دوم. مرجع تشخیص مصلحت در نکاح کودکان
۱۰۲	مبحث سوم. ادله ممنوعیت دختر بالغه باکره بدون رضایت دختر
۱۰۳	گفتار اول.نظر فقها در مورد سن بلوغ
۱۰۸	مبحث چهارم. ممنوعیت کودک همسری بر اساس روایات
۱۱۱	نتیجه
۱۱۲	پیشنهاد
۱۱۳	منابع و مآخذ

نام خانوادگی : حبیبی	نام: بانو	شماره دانشجویی :
عنوان پایان نامه: باز پژوهی کودک همسری بر مبنای اصول و قواعد حاکم بر شریعت		
استاد / اساتید راهنما: زهره حاجیان		
استاد / اساتید مشاور: محمد رضاحمیدی		
درجه تحصیلی: کارشناسی ارشد	رشته: فقه و مبانی حقوق اسلامی	گرایش:
دانشگاه: شهید چمران اهواز	دانشکده: الهیات و معارف	گروه: فقه و حقوق
تاریخ فارغ التحصیلی :		تعداد صفحه: ۱۱۸
کلید واژه ها: کودک همسری، ولایت، مصلحت		
<p>چکیده</p> <p>کودک همسری یکی از مباحثی است که در فقه پذیرفته شده، و با شرایطی، مورد تایید علمای شیعه و سنی است، در گذشته با توجه به عرف حاکم آن دوره اولیاء برای فرزند خود همسر انتخاب می کردند، و ازدواج کودکان در آن دوره خلاف مصلحت کودک نبوده، چرا که با توجه به عرف در گذشته کودکان برای همین موضوع تربیت می شدند و معیاری برای انتخاب همسر نداشتند اما امروزه با توجه به دگرگونی های معیار پذیرش و انتخاب همسر، این ازدواج برای کودکان به مصلحت نیست و کمتر اتفاق می افتد که صغیر و صغیره پس از بلوغ از ازدواج خود راضی باشند. و از آنجا که طبق نظر مشهور حق فسخ ازدواج را ندارند این ازدواج آنان را درگیر مسائل و مشکلاتی می کند که رهایی از آن بسیار دشوار به نظر می آید و صدمات روحی و روانی بسیاری را برای کودک همسران به دنبال دارد با توجه به این مطالب در این پژوهش ادله جواز کودک همسری و ولایت در فقه مورد بررسی قرار گرفته و موضوع مصلحت داشتن ازدواج کودکان در گذشته و عدم مصلحت در عصر حاضر پرداخته و هدف آن تعیین محدوده ولایت پدر و جد پدری در ازدواج صغار بر مبنای اصول و قواعد حاکم بر شرع و ادله ممنوعیت کودک همسری در عصر حاضر است</p>		

کلیات

بیان مسئله

امروزه در برخی از مناطق تزویج دختران نابالغ یا کم سن و سال توسط ولی آنها به یک معضل اجتماعی تبدیل شده است. تزویج دختران در سن پایین شاید در گذشته با توجه به عرف حاکم بر جامعه معمول بوده، اما امروزه ازدواج دختران در سنین پایین آسیب های روحی و جسمی فراوانی و چه بسا غیرقابل جبرانی برای دختران ایجاد می کند. زیرا علاوه بر آن که عرف جامعه تغییر کرده و دختران برای ازدواج در سن پایین تربیت نشده اند. در مواردی این دختران به اجبار خانواده به تدریج مردانی در می آیند که، فاصله سنی زیادی با آنها دارند، و در اصطلاح جای پدر آن ها هستند.

برخی معتقدند از آنجایی که در شریعت اسلام ازدواج دختر توسط پدر اجازه داده شده است این ازدواج ها از نظر حقوق اسلام بلامانع است. اما نگاه کلی و همه جانبه شریعت اسلام و توجه به اصول و قواعد حاکم بر شریعت حاکی از آن است که این دیدگاه قابل انتقاد است بر این اساس در پایان نامه حاضر سعی شده ادله جواز کودک همسری مورد نقد و بررسی قرار گیرد و حکم شرعی کودک همسری با توجه به شرایط اجتماعی کنونی تبیین گردد .

سوالات تحقیق

حدود ولایت پدر در ازدواج دختر تا کجاست؟

این ازدواج با توجه به ضررهای زیادی که به دختران وارد می کند از نظر اسلام جایز است و این

ازدواج با قواعد و اصول حاکم بر شریعت سازگاری دارد؟

فرضیه های تحقیق :

۱- کودک همسری به شیوه‌ای که امروزه در جامعه جریان دارد مورد تایید اسلام نیست و با اصول و

قواعد فقهی سازگاری ندارد

۲- در ازدواج کودک توسط پدر رعایت مصلحت شرط نفوذ این ازدواج است و اصل بر عدم وجود

مصلحت است. مگر اینکه وجود مصلحت اثبات گردد .

اهداف (به طور خیلی خلاصه)

در این تحقیق کودک همسری را از دیدگاه اسلام بررسی می‌کنیم تا زمینه برای اصلاح قوانین موجود

و وضع قوانین مناسب در این زمینه صورت گیرد.

- شرح روش اجرای تحقیق:

روش گردآوری داده با توجه به ماهیت نظری و تحلیلی موضوع روش کتابخانه‌ای بوده و با مراجعه به

کتابخانه ها و سایت های اینترنتی معتبر مطالب مورد نیاز را جمع آوری کرده، به تحلیل و بررسی

داده‌ها می پردازد و پایان نامه با روش توصیفی تحلیلی نگاشته شده است .

- پیشینه موضوع در ایران و جهان با ذکر منابع معتبر:

با توجه به اینکه ازدواج امری ضروری برای تشکیل خانواده است. بر این اساس بهترین روش برای

ازدیاد نسل سالم و دور از آسیب ها ، ازدواج سالم است و با توجه به اینکه احکام فقهی از پذیرش

برخی قوانین ممانعت می نماید در حقوق ایران حمایت چندانی از ممنوعیت ازدواج کودکان به عمل

نیامده فقط در ماده ۱۰۶۱ قانون مدنی عنوان شده عقد نکاح دختر قبل از ۱۳ سال تمام قمری و عقد پسر قبل از ۱۵ سال تمام قمری منوط است به اذن و در ادامه تاکید میکند به شرط رعایت مصلحت و با تشخیص دادگاه صالح . درباره این پژوهش چند مقاله و پایان نامه وجود دارد که بیشتر به مسئله کودک همسری و نگاه فقها در مورد کودک همسری و مقبولیت آن نزد فقها صحبت به میان آمده اما در این در این پژوهش سعی شده تا به بررسی کودک همسری و مسئله ولایت پدر و مصلحت کودک و عدم پذیرش کودک همسری بپردازد با توجه به اینکه ازدواج کودک چه مصلحت را منفعت در نظر بگیریم یا عدم مفسده نکاح را بر خلاف مصلحت میداند.

با توجه به قدمت زیاد موضوع کودک همسری تحقیقات زیادی در این زمینه انجام شده که در زیر به برخی از آنها اشاره میشود .

۱-پایان نامه بررسی فقهی کودک همسری با نگاهی به عرف کارشناسی ارشد دانشگاه سیستان

ابوالفضل رضوانی کارشناسی ارشد ۱۳۹۹

و ازدواج کودکان را مورد قبول فقهای اسلامی می دانند.

۲- در پایان نامه ای با عنوان کودک همسری در حقوق ایران و نظام بین الملل حقوق بشر.

دانشگاه قم، دانشکده حقوق، کیانا عباسی، کارشناسی ارشد، ۱۳۹۹ به بررسی مفهوم کودک همسری و عوامل زمینه ساز آن و راه پیشگیری و آثار و پیامدهای آن فردی و اجتماعی ناشی از آن انواع حمایت های حقوقی لازم در سطح بین الملل پرداخته این پایان نامه بیشتر جنبه حقوقی دارد و به ولایت پدر اشاره ای و عدم مصلحت کودک در آن نشده است.

۳-پایان نامه. مطالعه کودک همسری در جمهوری اسلامی ایران را مذاهب اهل سنت. کارشناسی ارشد، ۱۳۹۸ پدید آورد فاطمه آدینه ثی لمه حوق، به بررسی کودک همسری در ایران و مذاهب اهل سنت می پردازد و آسیب ها پیامدها و دلایل کودک همسری را مورد بحث قرار می دهد و به مسئله مورد بحث (مصلحت و ولایت پدر) اشاره ندارد

۴-مقاله ای با عنوان بررسی آثار وضعیت ازدواج کودکان در فقه امامیه و حقوق ایران پژوهش هنر و علوم انسانی اردیبهشت ۱۳۹۸ به قلم فاطمه یعقوبی جویباری محمد حسین شعبانی سید ابراهیم میراحمدی بررسی آثار وضعیت ازدواج کودکان در فقه امامیه و حقوق ایران می پردازد و همچنین مبانی ازدواج کودک و لزوم رشد در ازدواج و همچنین آثار سوء ازدواج زودهنگام بر سلامت کودکان و حق ازدواج کودک در فقه و حقوق موضوعه می پردازد

و در سایر مقالات و منابع نیز به موضوع کودک همسری ولایت پدر می‌پردازد اما در این پژوهش سعی می‌شود علاوه بر کودک همسری به مسئله مصلحت در کودک همسری و ولایت پدر اشاره شود در این پژوهش با توجه به اینکه در شرایط کنونی و با توجه به تغییر فرهنگ اجتماعی ازدواج برای کودک نه تنها مصلحتی به دنبال ندارد بلکه ضررهای زیاد اجتماعی و خانوادگی، روحی و جسمی برای کودک به دنبال می‌آورد، این ازدواج فاقد مصلحت بوده و از آنجا که شرط ولایت پدر مصلحت کودک است ولایت پدر مورد نقد قرار می‌گیرد

فصل اول مفهوم شناسی و پیامدها و آسیب های کودک

همسری

تعاریف

قبل از ورود به بحث کودک همسری ابتدا به توضیح برخی از واژگان از نظر لغوی و اصطلاح فقهی

می پردازیم

مبحث اول تعاریف مفاهیم و اصطلاحات

گفتار اول: کودک

ارائه تعریفی از کودک که بتواند تمام جنبه های حیات اجتماعی به ویژه حقوق کودک را در بر گیرد به هیچ عنوان کار آسانی نیست، عبارت دیگر ارائه سن معینی برای کودک و دوران کودکی چندان ساده نیست. «چرا که کودک در معنای حق و تکلیف تنفس می کند، و در هر دو زمینه حق و تکلیف، یک معیار سنی واحدی در مورد کودک وجود ندارد توجه به مواردی همچون حق بر خرید و فروش اموال منقول و غیرمنقول، حق انتخاب کردن متصدیان سیاسی کشور، حق آزادی برای دسترسی به اطلاعات فرهنگی آموزش و پرورش، مسئولیت مدنی در برابر اعمال و تصمیمات مسئولیت کیفری در برابر اعمال و تصمیمات و ابوابی از این قبیل گویای این دشواری هست»

۱- کودک در لغت

در کتب لغت فارسی کودک مرادف با کوچک، صبی و فرزندى که هنوز به سن بلوغ نرسیده اطلاق می شود که معادل عربی کودک، طفل است.^۱ در مصباح المنیر «فرزند صغیر انسان را طفل می نامند و این کلمه طفل با لفظ واحدی برای مذکر مونث و جمع به کار می رود و تا زمانی که به سن بلوغ نرسیده صغیر نامیده می شود»^۲ صغیر برگرفته از ماده صَغَر به معنای کم سن و سالی و خردسالی است.^۳ راغب اصفهانی نیز در معنای طفل بیان می دارد «صغر و کبر از اسماء متضاد هستند و صغیر امری نسبی است به این معنی که شخصی در مقابل شخص دیگر و چیزی در مقابل چیز دیگر صغیر محسوب می شود»^۴

۲- کودک در اصطلاح فقهی

معنی که برای کودک در فقه به کار می رود از تعاریفی که فقها در ابواب مختلف دارند فهمیده می شود، مثلاً ریاض المسائل در مورد طفل گفته می شود «که حکم طفلی که به سن بلوغ نرسیده خواه پسر باشد یا دختر از جهت مسلمان بودن یا کافر بودن حکم والدین اوست و در احکام می مانند نجاست و طهارت از آنها تبعیت می کند»^۵ امام خمینی نیز فرزند صغیر انسان را که به بلوغ شرعی نرسیده در باب حَجَر برای تعریف طفل به کار برده اند^۶

^۱ دهخدا، علی اکبر، لغت نامه، روزانه، ۱۳۷۳ ه. ش، ج ۳، ص ۲۳۷ معین، محمد، لغت نامه ۱۳۸۵ ه. ش ج ۳/ص ۳۱۱۷
^۲ فیومی، احمد بن محمد، مصباح المنیر، ۳، مکتب العصریه ۱۳۲۸ ه. ق/ج ۳ ص ۳۷۴ و ۳۷۵
^۳ ابن منظور، لسان العرب، علوم لغه العربیه، ۱۴۰۵ ه. ق ج ۴/ص ۴۵۸
^۴ راغب اصفهانی، حسین بن محمد، المفردات فی غریب القرآن، دار المعرفه، (۱۴۲۲ ه. ق) قم، ایران ج ۵/ص ۴۸
^۵ طباطبایی کربلایی، علی بن محمد، ریاض المسائل، موسسه آل بیت علیه السلام، (بی تا) قم - ایران، ص ۱۱۹
^۶ خمینی، روح الله، بنیان گذار جمهوری اسلامی ایران، تحریر الوسیله، موسسه نشر آثار امام خمینی، (۱۳۷۱ ه. ش) ج ۱/ص ۵۲۰ قم ایران

در فقه طبق این تعاریف به فرزند انسان از زمان تولد تا زمانی که به سن بلوغ برسد، کودک اطلاق می شود از نظر فقها کسی که به مرحله بلوغ نرسیده باشد و رشید نشده باشد کودک نامیده می شود بلوغ همان انتهای مرحله صغر و دخول در مرحله تکلیف است

فقها برپایان کودکی و ابتدای بلوغ صراحت دارند و رفع حجر و رسیدن به سن تکلیف را مشروط به بلوغ می دانند.

کودک ممیز و غیرممیز. در فقه حقوق کودکان را از نظر قابلیت درک و تشخیص به دو گروه ممیز و غیرممیز تقسیم کردند

کودک غیر ممیز. کودک غیر ممیز کودکی که توانایی تشخیص امور را ندارد به اتفاق فقها کودک غیر ممیز مشمول هیچ حکمی از احکام تکلیفی هر چند احکام مستحب قرار نمی گیرد.^۱

کودک ممیز. کودک ممیز کودکانی که به بلوغ شرعی نرسیده اند، ولی قوه ادراک خوب از بد را دارند و شخصیت فردی آنان تا حدودی در حال شکل گیری است و وظیفه خود را می شناسند.^۲ ممیز یعنی به مرحله از آگاهی رسیده باشد، که بعد جنسی شخصیت انسان را درک کند و تحت تاثیر موقعیت های مربوط به جنس مخالف قرار گیرد آمادگی جنسی غریزی در آن پیدا شود^۳

از کلمات فقها استفاده میشود که کودک ممیز کلمات را به صورت اجمالی می فهمد و قادر است بعضی از امور از بعضی دیگر تشخیص دهد به این معنا که سود و زیان خود را میفهمد معنای عقد و

---

^۱ صاحب جواهر، محمد حسین ابن باقر، جواهر الکلام، دار الاحیاء التراث العربی، بیروت - لبنان، ج ۲۲/ص ۲۶۵

^۲ نوری همدانی، حسین، توضیح المسائل، مهدی موعود (عج) قم - ایران ص ۸۹

^۳ مکارم، ناصر، نکاح، مدرسه امام علی بن ابی طالب (ع)، قم - ایران ج ۱/ص ۲۳۱

معامله را درک می کند و توانایی دارد و بعضی از تصرفات را در اعمال خود و دیگران انجام دهد و غیر اینها از اموری که شخص بالغ انجام میدهد^۱

گفتار دوم: بلوغ

در مرحله ای از سن کودک دگرگونی در اندام و احساسات و اندیشه های انسانی کودک پدیدار میشود، که به آن بلوغ میگویند. در فقه اسلامی بلوغ جایگاه ویژه ای دارد، و به آن سن تکلیف میگویند. و در عبادات، معاملات، مثل عقد بیع و ضمان و اجرای حدود از آن بحث میشود «بلوغ یکی از شرایط عامه تکلیف است و تکلیف با حصول بلوغ و عقل تحقق میابد»^۲

۱- بلوغ در لغت

بلوغ در لغت به معنای رسیدن یا ممکن است رسیدن به مکان معینی باشد.^۳ در لسان العرب «بلوغ همان رسیدن به سن تکلیف و یا بالغ شدن است»
بلوغ الغلام (پسر بالغ شد) ای احتمالم کانه بلغ الوقت الكتاب علیه و تکلیف» پسر بالغ شد محتمل شد
گویا وقت آن رسیده که از نظر شرعی مسئولیت گیرد و مکلف گردد.^۴

^۱ انصاری، قدرت الله، احکام و حقوق کودکان در اسلام، مرکز فقهی ائمه اطهار (ع) ۱۳۹۲ ه ش، ج ۱/ ص ۶۲/ علامه حلی، ابن سعید یحیی بن محمد تذکره الفقها، موسسه سید الشهدا، ۱۴۰۵ ه ق، قم - ایران ۱۴۰۵ ه ق، ج ۷/ ص ۱۱۰
^۲ فیض کاشانی، محمد ابن شاه مرتضی، مفاتیح الشرایع، مدرسه عالی شهید مطهری ۱۳۹۵ ه ش، تهران - ایران، ج ۱/ ص ۸۴
^۳ زبیدی، محمد ابن محمد، تاج العروس، دار المکتب الحیاه ۱۳۰۶ ه ق، ج ۱۲/ ص ۷
^۴ ابن منظور، لسان العرب، ۲۴۱/۱